

IVO
VAN HOVE
EN DE KUNST
VAN HET
OVERLEVEN

‘MEDEA, JE WILT ZE NIET IN HET ECHT TEGENKOMEN. WEL IN DE SPIEGEL’

Ivo de Verooveraar noemde *De Volkskrant* hem. De zoon van een apotheker uit Kwaadmechelen veroverf al jaren wereldwijd de bühne. En nu ook het hart van Juliette Binoche. Een gesprek over kunst als redding. ‘Zo zuiveren we veel van de *dirt* die in onze hoofden zit.’

Filip Rogiers, foto's Fred Debrock

'Medea, je wilt ze niet in het echt tegenkomen. Wel in de spiegel'

Bijlage "DS Weekblad", - 17 Mei 2014
Pagina 22

Ivo de Veroveraar noemde De Volkskrant hem. De zoon van een apotheker uit Kwaadmechelen verovert al jaren wereldwijd de bühne. En nu ook het hart van Juliette Binoche. Een gesprek over kunst als redding. 'Zo zuiveren we veel van de dirt die in onze hoofden zit.'
Filip Rogiers, foto's Fred Debrock

'Highly impressive'. 'Electrifying'. De Britse pers kwam vorige maand superlatieven te kort bij de bespreking van zijn Londense regiedebuut, Arthur Millers *A View from the Bridge*. Hijzelf is er ook best tevreden over. 'Dit zal grof klinken, maar ik daag iedereen ter wereld uit om van die tekst van Miller een nog betere voorstelling te maken.'

Gisteren, vrijdag, zou hij zelf nog even gaan kijken in Londen. Op een diefje. Het hoofd al elders. 'Ik geniet van dat succes in Londen, maar vanop een afstand. Ik sta altijd weer snel met de voeten op de grond. Ik zit nu helemaal hierin.' Hij slaat met de vlakke hand op een tekstboek dat naast hem op de lange tafel in zijn nagenoeg kale kantoor ligt. Het is de toneelbewerking van *The Fountainhead*, de roman van de Amerikaanse ultraliberale schrijfster Ayn Rand. Van Hove regisseert het stuk, meteen het slot van het theaterseizoen in de Amsterdamse Stadsschouwburg, sinds 2001 zijn uitvalbasis.

Hij wil vooruit, nooit blijven hangen bij wat was. Het genot heeft voor hem altijd al meer in het maken gezeten, zegt hij, dan in het opvoeren. 'In het lezen, het praten met mensen, het zoeken.'

'Natuurlijk is de erkenning geweldig. Er kan nooit genoeg erkenning zijn. Maar een stuk dat in première gaat, is als een kind dat je loslaat. Ik voel me dan in zekere zin ook verweesd, buitengesloten. Ik verlaat dan het wereldje dat ik maandenlang samen heb opgebouwd met de acteurs in de beslotenheid van de repetitieruimte. Als het stuk in première gaat, is het van hen.'

Soms, lacht hij, voelt hij zich dan weer het jongetje dat niet mocht meespelen. 'In het kleine dorp waar ik vandaan kom, was ik een buitenbeentje. Ik was de zoon van de apotheker, tussen vooral kinderen van boeren en mijnwerkers. Ik zie me nog in de KSA huilend trappen op mijn fietsje, altijd achteraan, er niet bijhorend. Ik wil er niet larmoyant over doen, maar het heeft er wel mee te maken.'

Het dorp waar hij opgroeide: Kwaadmechelen. 'Ham heet het tegenwoordig', zegt hij. 'Ik blijf het Kwaadmechelen noemen, omdat het zo'n mooi woord is. Ik heb er tot mijn elfde gewoond. Dat dorp zit nog altijd in mij, mijn ouders ook. Lieve mensen, ze begrepen niet goed wat er van mij moest worden. Ik was homo en dan ging ik ook nog toneel doen. Dat was net niet zo erg als ballet. (Lacht) Maar ik kijk niet om in wrok. Ik draag het kind dat ik was in Kwaadmechelen mee, onverminderd wat en waar het leven mij daarna verder heeft gebracht.'

Ver, héél ver.

Eurosong

Straks begint hij aan zijn veertiende seizoen als directeur van Toneelgroep Amsterdam (TA). Lauweren en prijzen: ze vallen hem, zijn acteurs, zijn toneelstukken en opera's vooral sinds zijn tot in New York zegevierende, zes uur durende Shakespeare-bewerking *Romeinse tragedies* voortdurend te beurt. Vorige maand werd hij samen met Guy Cassiers eredoctor 'voor algemene verdiensten' aan de universiteit van Antwerpen. Het is meer dan mooi, het is de bekroning van een volgehouden perfectionisme. Het streelt hem, maar de rusteloosheid wordt er niet mee gestust.

Hebt u 33 jaar na uw debuut, Geruchten met Cassiers, het gevoel dat u nu oogst?

'Ik beleef het in elk geval niet als een stijgende lijn, niet van groot naar groter, grootst. Anders was ik zeker niet naar Londen gegaan. Daar werk ik in een theater waar er ogenschijnlijk veel meer middelen zijn, maar waar je gage als regisseur een fractie is van die hier. Ik doe wat ik voel dat ik moet doen. Ik ga voort op mijn intuïtie. Over mijn "nee" moet ik altijd langer nadenken dan over mijn "ja". (lacht)

'Maar oogsten, nu? Nee, zo ervaar ik dat niet. Elk stuk, elke stap, was een oogst. Ik beschouw het als één groot oeuvre. Alles is verweven met elkaar. En tegelijk staat het naast elkaar, is het een aaneenschakeling van noviteiten. Het moet telkens weer een unieke gebeurtenis zijn. Met *The Fountainhead* is het de eerste keer dat ik een romanbewerking op toneel doe. Dat is weer net zo nieuw voor mij als toen Jan Versweyveld in *Geruchten* neonlichten op toneel introduceerde in een vervallen wasserij op het Sint-Jansplein. Jan deed toen ook al op zijn bezeten manier decor en licht. Die dertig jaar hebben we samen afgelegd. Heel intens. Het lijkt een flits geweest. Vreemd genoeg lijkt ik er nu pas bij stil te staan.'

Nu?

'Sinds ik vorig jaar in oktober 55 werd. Iedereen zegt dat er op je vijftigste iets verandert in je leven. Ik ben geen verjaardagsman, ik tracht op die dag nooit in de buurt te zijn, zodat er niet gevierd kan worden. 50 was niet anders dan 49. Ik dacht: hoera, ik ontspring de dans, yes! Maar vorig jaar was er plots wel dat gevoel: verdorie, dit is eindig. Ik zag mezelf onlangs terug in zo'n filmpje op Cobra-tv. Net de 20 voorbij, stoer, leren jekker. Ik wist het allemaal. (Lacht) Dat zit er nog altijd wel een beetje in.'

Komt u nooit in de verleiding om te denken: wat ik ook aanraak, het wordt goud?

'Absoluut niet. Het is om te beginnen al geen parcours zonder fouten of tegenwind geweest. Ik heb er in mijn beginjaren hier bij Toneelgroep Amsterdam mijn deel van gehad. Missers neem ik er bij. De ene half mislukte voorstelling is vaak de kiem geworden voor een volgend, geslaagd stuk. A View from the Bridge mag nu wel "goud" zijn, maar ik zag er zelf lange tijd niets in. Tot de eerste dag van de repetities speelde ik met het idee om het af te blazen. Soms krijg je de wind mee of word je plots geliefd, terwijl je denkt: wat is er nou zo anders dan de dag van gisteren?'

'Wat je vooral niet moet willen doen, is je vorige succes herhalen. Dat is eenticketto failure. Je moet geloven in je zaak en doorzetten. Dat kon me wel charmeren aan dat liedje waarmee Nederland tweede werd op Eurosong. Vooraf vond iedereen het afgrijselijk. Bakken kritiek kreeg die groep (The Common Linnets, red.), maar ze zetten koppig door. Dat heb ik ook vaak gedaan: als een koning mijn rug recht gehouden. De internationalisering waarop ik hier in Amsterdam inzette, werd aanvankelijk ook niet gesmaakt.'

Same shit

Leest zijn oeuvre meer als een hink-stap-sprong - van theater naar opera, van Grieken naar modernen, van intimiteit naarin your face - dan een lineaire aanbouw: zijn visie op kunst is, sinds die dag dat hij met Guy Cassiers in die vervallen wasserij op het Sint-Janspleintje stond, niet meer wezenlijk veranderd.

Wat kunst moet, heeft hij proberen te verwoorden in zijn dankwoord bij zijn eredoctoraat. 'Kunst', zo zei hij, 'houdt zich bezig met datgene wat niet te begrijpen is, het emotionele, het ondenkbare, het utopische, het irrationele, het duistere in ieder van ons.'

U noemde kunst een 'zuiveringsstation'. Wat zuivert het precies?

'Het spitst zich toe op die dingen die we allemaal in ons hebben, maar waarmee we in het dagelijkse leven liever niet geconfronteerd willen worden. Waarom gaan ween masse naar Macbeth kijken? Het is een abject personage, maar we smullen ervan. Caligula, Medea: we willen ze in het echte leven niet tegenkomen. Toch hebben we die spiegel nodig. Zo zuiveren we veel van dedirt die in onze hoofden zit. De instincten, de ruwheid, de moordlust die toch allemaal in meerdere of mindere mate in ons huizen, zweten we uit in de kunst. Kunst is zo gezond en noodzakelijk voor een mens als spelen voor kinderen. Die leven hun diepste en donkerste fantasieën ook uit in een poppenkast. Dat doe ik in het repetitielokaal. Als die kunst er niet zou zijn, zou de samenleving een gruwel worden.'

Performance-kunstenares Marina Abramovic zei recent in een interview dat ze al vrij vroeg besepte dat ze 'alleen maar iets leerde van dingen die ze niet aardig of leuk vond'. 'If you do things you like, you just do the same shit.' Aaibaar moet het niet willen zijn?

'Absoluut niet. Je moet alles in het leven leren, ook de liefde. Als je niet geleerd hebt om lief te hebben op jonge leeftijd, komt het nooit meer voor elkaar. Ik heb veel zaken gezien in mijn leven die ik op het moment zelf niet begreep, of die me zelfs tegen de borst stuitten, maar die zich toch als een teek in mijn gevoelswereld hebben ingeplant. Dat is bij mij vreemd genoeg vaak met films gebeurd, minder met toneel. Of toch, één keer. MetGiullio Cesare van Romeo Castellucci. Toen ik in Wenen uit de zaal stapte, zag ik bleek. Ik zei tegen Jan, die de voorstelling gemist had: "Ik weet niet wat ik gezien heb, maar het was fenomenaal".'

'Romans hebben niet dat effect op mij, musea bezoek ik amper. De eerste keer dat ikBreaking The Waves van Lars von Trier zag, werd ik letterlijk ziek van die bewegende camera. Ik begreep pas later dat je juist door die nervositeit van het beeld gedwongen werd om beter te kijken. VanLast Tango in Paris was ik ook helemaal ondersteboven. Ik ging hem vier dagen na elkaar bekijken. Die film raakte iets in mij waar ik toen niets rationeel over had kunnen vertellen. Het is wat Eugene O'Neill 'a touch of the poet' noemde. Ik raak ook in paniek van poëzie. Ik zoek altijd naar betekenis, ben bang het niet te begrijpen. Vormend en blijvend zijn de momenten waarop je die niet meteen vindt, maar wel doorheen heel je lijf voelt.'

Olympische records

Die hang naar duiding: zijn eigen werk is er van doordeesemd, ook de programmabrochure van het nieuwe TA-seizoen belooft rücksichtslos te zullen peilen naar 'de cruciale dilemma's van deze tijd'. Van Hove gaat in zee met negen regisseurs - onder anderen Luk Perceval, Johan Simons, Thomas Ostermeier en Simon Stone - die een bezorgdheid delen 'over de plaats van de mens in deze

voortdurend veranderende maatschappij'. Zelf zet Van Hove na zijn Romeinse tragedies zijn verkenning van macht en leiderschap verder in *Kings of War*, opnieuw drie koningsdrama's van Shakespeare in één.

Vanwaar die bezetenheid bij theatermakers zoals uzelf, Perceval of Tom Lanoye om iets wezenlijks te willen zeggen over tijd, mens en wereld?

'Het is een cliché, maar sinds 9/11 is mijn werk veel politieker geworden in de zin dat het zich meer met de samenleving is gaan bezighouden. Ook lokaal, hier in Amsterdam, ging alles in die jaren aan het schuiven door de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh. Tot kort voor ik hier neerstreek in 2001, was Amsterdam nog synoniem voor verdraagzaamheid en vrijheid. Alles kon hier: de seksualiteit was er vrijer, drugs mocht, boekenwinkels puilden uit. Dat beeld kreeg toen een enorme knak. Er kwam grimmigheid in de plaats. Op rechts en links kregen partijen die onderbuikgevoelens gingen bespelen, allemaal meer zeggingskracht. Wie hier leefde, wist het al langer. We moeten inzake homofobie bijvoorbeeld heus niet alleen naar Moskou kijken. Er zijn de laatste jaren veel maskers afgevallen. Wij wisten het, de buitenwacht vernam het later met een schok. Nederland heeft jammer genoeg één keer de voorpagina van de *New York Times* gehaald en dat was met de korting op cultuursubsidies. Dat dit uitgerekend hier gebeurde, was de teneur van dat artikel.'

De hamvraag die u belooft op te werpen in *Kings of War*, luidt: go to war or not. Het lijkt op de tijd geschreven.

'We zijn er door omringd. Enkele weken geleden vloog ik via Dubai naar Adelaide. Ik bedacht plots dat we in enkele uren tijd over twee oorlogen gevlogen waren. Maar kijk, de tijd moet je laten indalen. In 2004 werd mij verweten dat ik, toen Theo van Gogh dood op straat lag, scènes uit een huwelijk van Ingmar Bergman programmeerde. Dat stuk heeft veel bitterheid en cynisme in zich, maar het toont hoe twee mensen na vele jaren elkaar leren aanvaarden, hoe je een veel beter leven samen hebt als je minder van elkaar verwacht. Ik vond dat Amsterdam uitgerekend op dat moment wat warmte en tederheid kon gebruiken.'

'Ik maak geen actualiteitsmagazine. *Kings of War* is vooral een onderzoek naar leiderschap. Henry V zet alle stappen die je van een goed leider mag verwachten. Henry VI staat bekend als een zwakke koning, maar hij was rationeel briljant. Hij miste alleen de zeggingskracht om zijn overtuiging over te brengen. Hij wordt verscheurd, zijn adviseurs nemen het rijk over en komen op voor hun eigen belangen. Dat eigenbelang krijg je natuurlijk bij Richard III in al zijn gruwelijkheid te zien. Hij wil alleen macht voor zichzelf, niet om er iets mee te realiseren.'

Welk soort leider bent uzelf?

(Lacht) 'Wat is er mis met macht als je er iets moois en goeds mee kunt realiseren? Ik wil er mensen mee raken zoals ik zelf geraakt werd. Ik wil dat de rekeningen kloppen om in de beste omstandigheden het beste theater te brengen. De lat moet hoog. Zoals een Sam Dillemans zich wil meten met Picasso. Ik ga voor olympische records, niet omdat ik kick op records maar omdat ik mensen iets unieks wil aanbieden. Ik ben geen 9-to-5-regisseur, ik haat het om toneelstukjes te maken. Ik wil een gebeurtenis creëren, iets wat er toe doet in een mensenleven. Ik ben geen moralist, ik weet niet wat goed of kwaad is, maar ik wil mensen wel doen nadenken. En vandaag moeten we a fortiori nadenken over het soort politieke leiders dat we willen. Hoe moeilijk dat is, merk je in de hele bloedeloze discussie over Europa waarin Guy Verhofstadt met man en macht leven tracht te blazen.'

'Meer dan ooit is er een visie nodig op de toekomst, op hoe onze samenleving er kan uitzien', klinkt het in het TA-programma. Het doet denken aan wat de Nederlandse filosofe Joke Hermsen zei: 'Cynisme, scepsis en ironie zijn nuttig geweest, maar nu is het tijd voor een nieuwe bevolgenheid'.

'Daar ben ik het helemaal mee eens. De ideologieën van de vorige eeuw zijn uitgewoond. We leven in een tussentijd waarin tegelijkertijd erg krampachtig wordt teruggegrepen naar een oude tijd. Je ziet het in Rusland, maar ook hier. De crisis heeft ons de onderkant van het kapitalisme laten zien, maar toch is het financieel liberalisme nog nooit zo populair geweest als nu. We haken terug naar wat was, terwijl we best weten dat er nieuwe visies nodig zijn. De kiemen zijn er al, ik zie veel filosofen, politicologen en sociologen zoeken en wroeten. Lees *If Mayors Ruled The World* van Benjamin Barber, die een goede vriend is geworden. Of Martha Nussbaum die betoogt dat het humane opnieuw het maatgevende moet zijn in de politiek, niet het economische of het financiële. Ik ben ervan overtuigd dat er over 20 jaar nieuwe ideologieën zullen zijn. We weten nog niet waar het heen gaat, maar het is een ideale tijd voor vragen. Dat maakt deze tijd ook zo razend interessant voor kunstenaars om zich daarin te bewegen. Ik ben en blijf een cultuuroptimist.'

De paradox is dat dan net in zulke tijden de kunst ondergesneeuwd dreigt te raken. U beoefent een linkse hobby, heet dat dan in Nederland.

'Daarom is het goed dat de focus af en toe weer verlegd wordt naar wat nu het wezenlijke belang is van kunst voor de samenleving. We hebben in de sector zelf al eens de neiging om te onderstrepen wat we bijbrengen aan de economie. Dat doen we ook. We creëren jobs en stimuleren consumptie. Maar we hebben zelf toegelaten dat de politiek de kunst almaar verder instrumentaliseerde. Kunst moest van alles en nog wat, remediëren wat er in de samenleving fout loopt. Het speelt daar een rol in, maar de corebusiness is en blijft de kwaliteit van de kunst zelf, van de voorstelling of het doek. Het gaat om de violist die elke dag aan zijn spel schaaft. Daarin

moet geïnvesteerd worden. Vreemd trouwens dat we over investeringen praten als het over autostrades gaat, maar over subsidies als het over kunst gaat.'

Sterren & starlets

'Alstublieft', zegt hij met een zucht van opluchting als we vragen of we het over iets anders dan politiek zullen hebben. 'Ja, kunst heeft zijn wortels diep in de samenleving, maar het gaat niet minder om het existentiële. Er blijft die ene vraag: moeder, waarom leven wij?'

De jongste jaren is de dood te vaak te dichtbij gekomen, zegt hij. 'Ineens kruipt het langs alle kanten je leven binnen.' Een van zijn dichtste medewerkers (36) vecht tegen kanker. Vorig jaar was er Philip Seymour Hoffman. 'Ik wilde hem graag in Antigone, als tegenspeler van Binoche die dat ook wou. Maar dat is er dus niet meer van gekomen.'

Dichter. 'Ik heb mijn vader in zes jaar tijd zien aftakelen. Ik geloof in vooruitgang, je maakt voor een deel je eigen leven, het wordt gemaakt door mensen die je ontmoet. Maar er is ook je biologische afkomst. De ziektes zitten allemaal al in mij. Dat is een angst. Daarom laat ik me ook niet onderzoeken, al kun je dat beter wel doen.'

U had het eerder over kunst als 'zuiveringsstation'. Moest er bij u veel gezuiverd?

'Dat is wel een heel freudiaanse vraag. Ik heb hier in Amsterdam, toen het wat moeilijker ging, eens iemand gehad die mij heeft begeleid. "U hebt nu al veel gesproken over uw werk," zei hij op een gegeven moment, "maar hoe zit het nou met jÓú?" Ik heb toen verteld hoe ik in mijn leven van in mijn kindertijd tot nu zo ongeveer tegen de dingen aankeek. Na drie kwartier zei hij: "Lijkt me helemaal in orde".'(Lacht)

'Ik denk inderdaad dat ik er klaar mee ben, ook met wat niet altijd even goed is gegaan. Toevallig was ik vorig weekend thuis wat aan het opruimen. Ik heb geen foto's van mezelf, maar plots had ik er toch een in mijn handen. Als knaap in Het Klein Seminarie in Hoogstraten. Ik had er een goede vriend. Ik had er geen seksuele relatie mee, maar ik was wel erg verliefd. Op een maandag was hij weg, tijdens het weekend met zijn fiets verongelukt. Ik was zestien, ik heb toen een jaar gerouwd, ik kon er met niemand over praten, ik zocht het ook niet op. Ik denk dat ik mijn littekens overleefd heb en dat ik een soort drang in mezelf heb om dat te doen. Ik heb het gevoel dat ik voor mijn achttiende het leven al een keer helemaal geleefd heb. Dat is best een goed gevoel.'

En de kunst heeft u daar mede bij geholpen?

'Enorm. Het is goed dat ik de kunst gevonden heb. Voor mezelf, voor mijn relatie. Ik kan er alles in kwijt. Emoties spatten hier tegen de muren op. Je kunt alles doen, alles zeggen, je uitleven, je mag fouten maken, niemand zal je zeggen dat het niet kan.(Lacht) U hebt uw beroep gemist, hè.'

Wel, om even te mogen samenwerken met Juliette Binoche...

(Lacht) 'Binoche stond op de planken van het Londense Barbican. Ze zei daar dat ze in 2015 graag een nieuw theaterproject wilde doen en toen zeiden ze bij de Barbican meteen: "Ask Ivo van Hove". Drie dagen later zaten we samen aan de lunch. Ze wou Antigone doen. Daar hoefde ze niet lang over na te denken. Ik hoefde daar geen strapatsen voor uit te halen. Daar ben ik na al die jaren ook wel achter: blijf jezelf. Als je de deur van het repetitielokaal achter je dicht trekt, is zo'n ster ook maar wie hij of zij is. Trouwens, acteurs van dat kaliber gedragen zich niet als sterren. Alleen mindere goden hangen het uit. Dat noem ik geen sterren, het zijn starlets.'

Zelf maalt hij niet om status. Hij zei het al: hij koestert geen foto's van zichzelf. Het blijkt nog eens als hij ons uitgeleide doet. De wand aan het uiteinde van zijn kantoor wordt over de hele lengte ingenomen door een groepsfoto genomen tijdens een repetitie. Zelf staat hij uiterst rechts op het tableau, wegstarend uit het kader. 'Het hangt hier erg handig net naast de deur. Als die open is, zie ik mezelf niet op die foto. Zo is het goed.'

Filip Rogiers

Copyright © 2014 Corelio. Alle rechten voorbehouden